

УДК 811.111

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10\(28\)-358-364](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10(28)-358-364)

Куравська Наталія Юрївна кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел.: (099) 068-72-79, <https://orcid.org/0000-0002-3069-9241>.

Заграновська Олена Іллівна асистент кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел.: (066) 423-42-22, <https://orcid.org/0000-0002-2018-3727>.

Ловчук Юлія Юрївна асистент кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел.: (050) 802-59-11, <https://orcid.org/0000-0003-2395-5400>.

ДЕБІТИВ У СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ РЕЧЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто питання дебітивної семантики й засобів її вираження, яке є одним із найбільш дискусійних у сучасному мовознавстві. Відсутність єдиного підходу до визначення категорійного статусу дебітива і його виражальних засобів у науковій літературі підкреслює актуальність дослідження. Автори статті здійснюють комплексний аналіз семантико-синтаксичної структури речень, що містять дебітивне значення – тобто модальність, пов'язану з бажанням чи зобов'язанням, яке виконання якого є необов'язковим для адресата. Особливу увагу приділено дебітивним висловленням у художньому дискурсі української мови, що відображають не тільки нормативні, але й соціокультурні й індивідуальні мотиви мовця.

Автори статті звертаються до ґрунтовних досліджень дебітивної семантики, підсумовуючи різні погляди на категорію дебітива. Дебітивність визначено як приписуваність дії, що регулюється законами, правилами, звичаями чи особистим досвідом мовця, з акцентом на його зобов'язувальну природу. Водночас дебітивність охоплює широкий спектр модальних значень, зокрема бажаність, доцільність, необхідність і неминучість, залежно від комунікативної ситуації.

У статті окреслено основні механізми реалізації дебітивної семантики: модальні предикативи (повинен, треба, слід, необхідно), модальні

дієслова (мусіти, мати), аналітичні конструкції (для того, щоб..., треба/потрібно) й безособові дієслова (доведеться). Автор також проаналізували додаткові модальні конотації дебітива, що можуть виражати імперативність, бажаність, можливість чи побажання. Такі дебітивні конструкції мають високу функціональну гнучкість, що дозволяє мовцю не тільки передавати суб'єктивні інтенції, а й надавати адресатові автономію у виборі дії. Цей аспект підтверджує здатність дебітиву адаптуватися до різноманітних комунікативних умов, збагачуючи виразні можливості сучасної української мови.

Результати дослідження підкреслюють, що дебітивна семантика не є жорстко обмеженою категорією, а швидше динамічним комплексом значень, здатним адаптуватися до контекстуальних і комунікативних потреб.

Ключові слова: дебітив, дебітивна семантика, дебітивне висловлення, інтенційне волевиявлення, модальність.

Kuravska Nataliia Yuriivna PhD in Philology, Associate Professor of the English Philology Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (099) 068-72-79, <https://orcid.org/0000-0002-3069-9241>.

Zagranovska Olena Ilivna English Instructor of the English Philology Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (066) 423-42-22, <https://orcid.org/0000-0002-2018-3727>.

Lovchuk Yuliia Yuriivna English Instructor of the English Philology Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (050) 802-59-11, <https://orcid.org/0000-0003-2395-5400>.

DEBITIVE IN THE SEMANTIC AND SYNTACTIC STRUCTURE OF THE SENTENCE

Abstract. The article examines the issue of debitive semantics and its means of expression, which are one of the most debated topics in modern linguistics. The absence of a unified approach to defining the categorical status of the debitive and its means of expression in scientific literature highlights the relevance of this study. The authors of the article conduct a comprehensive analysis of the semantic-syntactic structure of sentences containing debitive meanin, i.e. a modality associated with desire or obligation, fulfillment of which

is not obligatory for the addressee. Special attention is given to debitive utterances in the fictional discourse of the Ukrainian language, reflecting not only normative but also sociocultural and individual motives of the speaker.

The authors of the article refer to extensive studies on debitive semantics, summarizing various perspectives on the category of the debitive. Debitivity is defined as the assignment of action regulated by laws, rules, customs, or the speaker's personal experience, with an emphasis on its obligatory nature. At the same time, debitivity encompasses a wide range of modal meanings, including desirability, advisability, necessity, and inevitability, depending on the communicative situation.

The article outlines the primary mechanisms for the realization of debitive semantics: modal predicatives (повинен, треба, слід, необхідно), modal verbs (мусити, мати), analytical constructions (для того, щоб..., треба/потрібно), and impersonal verbs (доведеться). The authors also analyze additional modal connotations of the debitive, which can convey imperativeness, desirability, possibility, or wish. These debitive constructions exhibit high functional flexibility, enabling the speaker not only to convey subjective intentions but also to grant the addressee autonomy in choosing an action. This aspect confirms the debitive's adaptability to various communicative conditions, enriching the expressive potential of the modern Ukrainian language.

The study results emphasize that debitive semantics is not a rigidly limited category but rather a dynamic complex of meanings capable of adapting to contextual and communicative needs.

Keywords: debitive, debitive semantics, debitive utterance, intentional volition, modality.

Постановка проблеми. Питання семантики дебітива й засобів його вираження є одним із найбільш дискусійних у сучасному мовознавстві. У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності дебітива, його категорійного статусу й засобів реалізації. У статті здійснено комплексний аналіз семантико-синтаксичної структури речень із модальним значенням дебітивності, а також окреслено загальну парадигму засобів реалізації дебітивної семантики в сучасній українській мові. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного аналізу семантики дебітива й засобів його вираження в сучасному українському художньому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження дебітивної семантики представлено працями таких мовознавців, як Л. В. Бережан, Н. В. Гуйванюк, О. А. Дерев'янка, Г. Г. Дрінко, А. П. Загнітко, Г. П. Грайс, В. І. Кононенко, Дж. Лайонз, О. С. Мельничук, М. В. Мірченко, Ф. Р. Палмер,

Е. Е. Світсер М. М. Телеки, Н. В. Швидка, В. Д. Шинкарук і ін., однак досі немає усталеного погляду на категорійний статус і репертуар виражальних засобів дебітива.

У науковій літературі запропоновано різноманітні інтерпретації дебітива. Так, на думку О. А. Тронь дебітив виражає «приписуваність комусь дії, зумовленої законами, звичаями, традиціями, правилами, обов'язками, інструкціями, внутрішніми потребам чи особистим досвідом мовця» [3, с. 5]. Такий підхід акцентує на нормативно-зобов'язувальній природі дебітива, вказуючи на його зв'язок як із соціальними, так і з особистісними мотиваціями. Таке визначення демонструє розгалужену структуру дебітивних відношень, що охоплюють як зовнішні вимоги, так і внутрішні спонукання, які формують поведінку й впливають на реалізацію дії. Є. О. Барміна розглядає дебітив «як родовий термін на позначення широкого спектру модальних значень (бажаності, доцільності, необхідності, зумовленості, зобов'язаності, неминучості, змушеності дії)» [1, с. 7]. Такий підхід розширює межі розуміння дебітива, включаючи до його семантики не лише зобов'язувальні, а й інші види спонукальної модальності, які варіюються за ступенем імперативності й рівнем обов'язковості. Таке розуміння дозволяє розглядати дебітив не як жорстко визначену категорію, а як динамічний комплекс значень, що адаптуються залежно від контексту й комунікативних намірів мовця, підкреслюючи його семантичну гнучкість і багатозначність у семантико-синтаксичній структурі речення.

Мета статті – виявлення семантики дебітива з урахуванням особливостей функціонування засобів його вираження в художніх текстах сучасної української мови

Виклад основного матеріалу. Висловлення з модальними значеннями дебітивного волевиявлення описують дії, які бажані для мовця, проте не є обов'язковими для адресата. Особливістю дебітивних висловлень є пріоритетна позиція адресата, адже власне він вирішує, виконувати дію чи ні. Порівняймо: – *Одним словом, я прошу, щоб зараз же, із весни, розпочиналося будівництво нового корівника* (Гр. Тютюнник). Для дебітивного волевиявлення характерні такі риси: автономність адресата щодо прийняття рішення, відсутність обов'язковості виконання дії, зацікавленість мовця у її здійсненні й спрямованість дії на його користь.

Дебітивне висловлення позначає дію, зумовлену не тільки деякими обставинами, нормами суспільного життя чи етичними правилами людини [2, с. 322], але й розумінням того, що деяку дію потрібно або не потрібно виконувати, слід або не слід здійснювати, а також усвідомленням, чим варто або не варто керуватися в конкретних комунікативних ситуаціях [4, с. 45]. Наприклад: – *Для того, щоб потиснути мої руки, їх насамперед*

треба розв'язати! – нагадав, сміючись, Генріх (Ю. Дольд-Михайлик). У наведеному тексті мовець припускає, що адресат бажає здійснити деяку дію (потиснути руки). Мовець розуміє, що через деякі обставини адресат цього зробити не може, тому повідомляє йому про необхідність здійснення іншої дії (розв'язати руки), якщо той бажає досягти оптимального результату.

Дебітивне значення може набувати таких додаткових модальних конотацій: 1) дебітив зі значенням імперативності й необхідності: – *Але пан забуває про Кодак, – скривив губи Ст ефан, – під час найменшого руху ребелії його комендант, поважний пан Гродзицький, зобов'язаний повідомити мене!* (Ю. Сорока); 2) дебітив зі значенням бажаності: „*Тут я не знайду подруги, – сумно подумав домовик. – А їй мені треба знайти неодмінно!*“ (В. Шевчук); 3) дебітив зі значенням можливості й побажання: – *Це те місце, куди ми конче маємо повернутися, коли немає більше сили жити* (В. Шевчук).

Фактичний матеріал засвідчив, що для вираження дебітива використовують такі засоби:

– конструкції з модальними предикативами *повинен, зобов'язаний, слід, треба, потрібно, необхідно*: – *Ти повинен полюбити Ібрагіма-пашу так, як люблю його я. Бо він найвірніший мені* (П. Загребельний); – *Ти просто зобов'язаний написати польському королеві і великому князеві литовському про все, що тут сталося, і написати так, щоб вони збагнули, що кращого володаря переяславських земель, ніж староста Переяслава, немає і не може бути* (В. Рутківський); – *Тоді потрібно поспішати, зібрати військо, – знову вихопився Немирич* (Ю. Мушкетик); – *Мені необхідно проконсультуватися з експертом-окулістом. Можливо, що окуляри належали злочинцеві* (Р. Самбук); – *Повторюю: мені треба бачити Літтла і в дуже серйозній справі* (М. Дашкієв); – *Хворих слід настроювати оптимістично* (М. Дашкієв). Модальні предикативи *повинен, зобов'язаний*, окрім свого основного значення повинності й обов'язковості, містять додаткове значення потреби. Водночас у висловленні з модальним предикативом *повинен* адресант указує на обставини, за яких необхідно виконати дію (*Бо він найвірніший мені*). Висловлення з модальними предикативами *потрібно, необхідно* виконують іллокутивну функцію потреби. У висловленні з модальним предикативом *треба* прислівник *негайно* є показником обов'язковості й терміновості виконання дії. Висловлення з модальним предикативом *слід* зі значенням потреби містить значення поради;

– конструкції з модальним дієсловом *мати (бути повинним), мусити*: – *Це те місце, куди ми конче маємо повернутися, коли немає більше сили жити* (В. Шевчук); – *Ви мусите їх визнати як державу по Білу Церкву, а*

нам данину за чотири роки по сто тисяч злотих щорічно і наперед не ухилятися від плати (Р. Іванчук). Висловлення з модальним дієсловом маємо виконує іллокутивну силу потреби, оскільки містить обставини, через які необхідно виконати дію (коли немає більше сили жити). Прислівник *конче* є інтенсифікатором ситуації потреби. Висловлення з модальним дієсловом *мусите* зі значенням потреби містить значення наказу (визнати як державу, данину за чотири) і заборони (не ухилятися від плати);

– конструкції з аналітичним елементом для того, щоб..., треба (потрібно, необхідно): – Але для того, щоб потрапити на прийом до великого князя, **треба** вичекати момент (В. Шевчук); – Для цього, пане, **треба** пізнати науку, яку я вам викладаю. **Потрібно** пізнати велике світло невимовного, – сказав Розенрох (В. Шевчук). У зазначених висловленнях мовець передбачає, що адресат бажає виконати деяку дію (потрапити на прийом до князя; дізнатися, що твориться в домі), але для того, щоб це зробити, адресатові необхідно здійснити дію, про яку говорить мовець (вичекати момент; пізнати науку та велике світло невимовного). Звертання *пане* посилює іллокуцію потреби, роблячи її емоційнішою;

– конструкції з безособовим дієсловом *доведеться*: – Знають чи не знають, а партійний білет **доведеться** тобі на стіл покласти, там не жартують! (В. Дрозд); – **Доведеться** вам, Сергію Антоновичу, виїхати в Євпаторію (Р. Самбук). У наведених висловленнях безособове дієслово *доведеться*, окрім свого первинного значення необхідності, неминучості у зв'язку з деякими обставинами, набуває додаткового значення потреби. Водночас на висловлення *Знають чи не знають, а партійний білет доведеться тобі на стіл покласти, там не жартують* зі значенням потреби накладено додаткове значення застереження (*там не жартують*). Використання звертання *Сергію Антоновичу* після особового займенника *вам* посилює іллокуцію потреби;

– конструкції з перформативним дієсловом *потребувати*: – Ми, товаришу Будашик, **потребуємо** вашої допомоги (Р. Самбук); – *Ось і я сподіваюсь виймати злодіїв, та **потребую** вашої допомоги* (Р. Самбук). Перформативні дієслова *потребуємо*, *потребую* виражають волевиявлення мовця, яке адресат однозначно сприймає як потребу в здійсненні ним деякої дії (*допомогти*). Інтенсифікатором іллокутивної функції потреби є звертання *товаришу Будашик*, посилюючи її дієвість.

Висновки. Дебітивні є багатогранним модальним феноменом, який поєднує різноманітні конотації зобов'язання, бажаності, необхідності й можливості. Аналіз семантико-синтаксичних засобів вираження дебітивності засвідчує значний ступінь гнучкості й адаптивності цієї категорії, яка

враховує як соціальні, так і особистісні мотивації мовця. Особливістю дебітивних висловлень є те, що вони не лише передають суб'єктивні настанови мовця, але й надають адресатові автономію у виборі реалізації дії, що збагачує комунікативний потенціал мови. Така багатозначність дебітивних конструкцій посилює їх функціональну роль у мовленні, відображаючи її здатність чітко передавати складні комунікативні наміри й адаптуватися до різних контекстів і ситуацій.

Література:

1. Барміна Є. О. Особливості перекладу дебітивної модальності з української на англійську мову : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2012. 20 с.
2. Предикат у структурі речення : монографія / за ред. акад. НАПН України В. І. Кононенка. Київ ; Івано-Франківськ ; Варшава, 2010. 408 с.
2. Тронь О. А. Семантико-синтаксична структура речень із предикатами дебітивності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2001. 20 с.
4. Bystrov Ya., Kuravska N., Sabadash D. Communicative-pragmatic potential of utterances with the modality of intentional volition // *Folium*. № 4. 2024. P. 41–47. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.4.5>

References:

1. Barmina Ye. O. Osoblyvosti perekladu debityvnoi modalnosti z ukrainskoi na anhliisku movu [The translation of the debitive modality from Ukrainian into English] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Odesa, 2012. 20 s. [in Ukrainian].
2. Predykat u strukturі rechennia [Predicate in the structure of the sentence] : monohrafiia / za red. akad. NAPN Ukrainy V. I. Kononenka. Kyiv ; Ivano-Frankivsk ; Varshava, 2010. 408 s. [in Ukrainian].
3. Tron O. A. Semantyko-syntaksyschna struktura rechen iz predykatamy debityvnosti v suchasniі ukrainskii movi [Semantic-syntactic structure of sentences with predicates of debitivity in the modern Ukrainian language] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Ivano-Frankivsk, 2001. 20 s. [in Ukrainian].
4. Bystrov Ya., Kuravska N., Sabadash D. Communicative-pragmatic potential of utterances with the modality of intentional volition. *Folium*. № 4. 2024. P. 41–47. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.4.5> [in English].